

קונטרס אחרון - עיונים נוספים בענין "זכירת יציאת מצרים"

בהמשך לכל מה שכתבנו ובררנו לעיל, נראה שראוי לחזור ולעיין בסתירה הידועה לכאורה, שבין דברי הרמב"ם בס' המצוות עשין קנ"ז, שהדגיש הצווי לספר ביציאת מצרים, בליל ט"ו בניסן בתחילת הלילה וסמך על הפסוק, הוא אומרו יתעלה: "והגדת לבנך ביום ההוא וכו'" ודברי המכילתא: "בעבור זה לא אמרתי, אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך", כלומר: מתחילת הלילה חייב לספר ולא כן ללשון הרמב"ם ה' חמץ ומצה שלמד, כידוע, וכפי שהזכרנו לעיל: "מצות עשה לספר וכו', בליל חמישה-עשר בניסן, שנאמר: "זכור את היום הזה וגו'" – שלכאורה הם לימודים סותרים, בכל מקור מצות הזכירה והסיפור וזמנה והשאלה היא: מה ראה רבינו על ככה? – וכבר הרבו ראשונים ואחרונים לדון וליישב ועדיין הדברים צ"ב.

גם בענין השבח והריבוי ומתן רשות לכל אדם לספר לפי צחות לשונו – כבר האריכו רבותינו לבאר טעם חז"ל, מדוע אמרו: "וכל המרבה וכו', הרי זה משובח" – וכן מה הטעם שהדגיש הרמב"ם: "כפי צחות לשון המספר" והלא בקידוש לכאורה, יש מטבע לשון שטבעו חכמים ומדוע לא נקפיד על כך בפסח, (וביחוד שהלכה למעשה, אנו מקפידים על הלשון בהגדה שלפנינו, לקרוא אותו וכתבו וכלשונו – ולכאורה אין זה מעיקר הדין).

כמו כן ידועים דברי בעל ספר החינוך מצוה כ"א, שכתב: שגם נשים חייבות בסיפור יציאת מצרים ולכאורה היו צריכות להיות פטורות, שהיא מ"ע שהזמן גרמא וביחוד שהן פטורות לכאורה כל השנה מחיוב זה – ועיין מנ"ח שם שכתב, שמה שנאמר בגמ', שאף הן היו באותו הנס הוא מדרבנן – והדבר צריך עיון. שלכאורה בפשטות דברי החינוך, שהחיוב על הנשים הוא דאורייתא ועיין מ"ש ברמ"א או"ח סי' תע"ג סעיף ו', שחייב לומר ההגדה בלשון שיבינו הנשים והילדים – הילדים כדי לקיים מצות והגדת לבנך זהנשים שהן חייבות במצות סיפור ביציאת מצרים – ולכאורה הוא אע"פ שהזמן גרמא, וכל כך למה?

קונטרס אחרון - עיונים נוספים בענין "זכירת יציאת מצרים" שלא

עוד צ"ע מ"ש בשם הכתב־סופר שתמה על כך: מדוע כל המרבה לספר ביצי"מ הוא משובח – שלכאורה ריבוי השבח על נסים גלויים, פוגם בשבח ההנהגה הטבעית של הקב"ה, שהוא נס גדול מאד. שמחדש בכל יום ובכל רגע מעשי־בראשית, משא"כ בנס־גלוי שהוא מקרה חד־פעמי והדברים מפורסמים וצ"ע. לענין זה נזכיר מ"ש בררנו בענין קושיתו של בעל האור־שמה, בספרו משך־חכמה, על ההבדלים שבין האומר "תהילה לדוד" בכל יום (ואנו אומרים אותה שלש פעמים ביום), שמובטח לו שהוא בן העוה"ב, לבין האומר הלל הגדול בכל יום, שהרי זה כמחרף ר"ל. (עיין מ"ש ע"ז מרן הרב זצ"ל בעולת ראיי"ה עמוד רכ"ה). ולהלן נבאר.

* * *

על פי היסוד שהסברנו לעיל – שמצות זכירת יציאת מצרים, היא מצוה כוללת, שכל המצוות כולן נכללות בה – מסתברים כל הדברים ונעלמות כל הקושיות והוא יסוד ההשוואה, שבין פסח לשבת, שגם היא מצות יסוד ושקולה כנגד כל המצוות.

ראה מ"ש רבינו הרמב"ן בסוף פרשת בא. לבאר הטעם שיציאת מצרים היא מיסודות האמונה – שמדור אנוש התחילו הבריות להשתרש באמונה והתחילו לכפור ר"ל ולכן עשה הקב"ה מופת ביצי"מ וכו', כדי להורות מציאותו והנהגתו בעולם וכו' – והוא ענין הזכרון והאות שנצטוינו – הרי שהאמונה שהיא כלל כל המצוות, הוא טעם מצוות הזכירה והסיפור – ופשוט שגברים ונשים חייבים בה – שגם הם בכלל "כל העם", שקבל תורה ונצטוה ב"הקהל" והם בכלל האמונה והתורה והמצוות – אלא שכמו בזכירת עמלק, יוצאים ידי חובה פעם אחת בשנה – כך יוצאות הנשים ידי חובתן בליל הפסח – פעם אחת בשנה, עבור כל השנה. "אך המתפלל בזמן הקבוע לכך, ראוי שיזכיר יציאת מצרים תמיד ביום ובלילה" (רמב"ם ה' ק"ש, פ"א ה"ג), "כמי שמקבל עליו עול מלכות שמים ועול תורה ומצוות כל יום – ביום ובלילה – ביחיד ובציבור".

על פי אותו היסוד, נראה לומר טעם ענין ההארכה והשבח. מענין לציין המקבילה לכך בתשובה – כי גם שם נאמר: "שכל המאריך וכו', הרי זה משובח". ההארכה היא לא בשבח הקב"ה, שכל המרבה ומאריך בתארים וכדומה, אין זה משובח כאותו שאמר לו ר' חנינא: "סיימתיהו לכל שבחי דמרך", הריבוי הוא בקבלה על עצמו עול מלכות שמים ועול מצוות, שהכל תלוי בדברה הראשונה, "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" – ולכן כל אדם יראה עצמו, כאילו יצא ממצרים, כדי שיקבל עליו האמונה והתורה בשלמות ממש וכל המרבה בזה כמו הוידוי, הרי זה משובח, שכך טבע האדם, להגיע אל השלמות של ההכרה, על ידי ריבוי והארכת דברים, פעם אחרי פעם, עד שייעשה לו הדבר כטבע שני.

אמנם, עדין צריכים לברר מה בין "תהילה לדוד" ל"הלל הגדול" – הלל נתקן על הנס ושייך לאמרו בזמן של נס – על דברים שבכל יום, לא תקנו רבותינו הלל – ולא ראוי לזלזל בו, שיעשה מצות אנשים מלומדה, וכך טבע האדם – להבחין בין נס גלוי יוצא מן

הכלל, לבין נס רגיל – אבל מצד "דור לדור ישבח מעשיך וגו'" ו"זכר רב טובך יביעו" – הוא מצד "כבוד מלכותך" ואמרו שהיא מצוה בכל יום ממש.

אם כן עדיין אנו צריכים להסביר מ"ש הרמב"ם בס' המצוות, בסיפור יציאת מצרים מצד והגדת לבנך – הוא דין נוסף ששייך דוקא לפרסומי ניסא, שזה שייך לליל ט"ו בניסן ומ"ש ברמב"ם הפסוק של "זכור את היום" – משום שהגדרת המשנה היא לאו דוקא הסיפור וההגדה, אלא הזכירה עצמה, שמכחה באים הסיפור וההגדה – ומצד ענין המצוות, הזכירה וההגדה הם שנים שהם אחד. מפני שאני **זוכר** אני **יודע** – כמו שמפני שאני שב אני מתודה – אבל המצוה היא ביסודה **לזכור**, שהלא חייב **לזכור** ולספר, אפ"י כשאין לו אחרים שישמעו דבריו – והרמב"ם בהלכותיו כדרכו, דן בעיקר המצוה והוא מסביר את המצוה לספר בליל ט"ו, בהקבלה לענין זכור בפסח ובשבת – ומוסיף בנפרד את ענין הריבוי בדברים, הנלמד באמת ממצוות והגדת לבנך וגם כן יהא חייב אדם גם בפני עצמו.

נחזור ונברר: **האמונה** שתלויה בלבו של כל אדם, צריך הוא לבטא **בלשונו** הוא ולכן **צחות לשונו קובעת**. **פרסומי ניסא** – אפשר לחכמים לתקן לשון מיוחדת ומצוה לשמוע דברי חכמים.

ענין האמונה מצותו כל השנה – וזכירת יציאת מצרים – במשך כל ימות השנה, הוא בגדר קבלת עול מלכות שמים ועול מצוות – וידוע החילוק בשיטות חכמים, שבין אמונה כמצוה כוללת וידיעה כמצוה מיוחדת – וכך גם החילוק שבין זכירת יציאת מצרים כל השנה – וגם שם עיקר המצוה היא ענין אמירתה, ולא עצם **מעשה הזכרון** וענין **מצוה הסיפור ביציאת מצרים בליל הפסח**, שעקרו משום "פרסומי-ניסא", שהוא ענין הסיפור וההגדה, שאנו חייבים להודות ולהלל לשבח וכו', למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הניסים הללו.

* * *

אמנם, ברור מיוחד על פי דרך זו, טעון הענין שכבר עסקנו בו בדברינו לעיל, דהיינו: טעם חיוב הזכרת יצי"מ בזמן הקידוש בשבת – אם הוא מטעם **הקידוש** – דהוא דין **בשבת**, שהוא לא רק זכירה ועדות לבריאת העולם: "כי ששת ימים עשה ד' את השמים ואת הארץ וינח ביום השביעי", אלא גם כנאמר בדברות האחרונות: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים", "על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת" – דהיינו: ענין זכירת יציאת מצרים בקידוש, הוא **מהותי לשבת** – כמו שאנו אומרים: "זכרון למעשה בראשית" וע"פ כמה נוסחאות ממשיכים: "כי הוא יום תחילה למקראי קודש" – כך מוכרחים להמשיך ולומר: "זכר ליציאת מצרים".

אמנם ראיתי בס' עץ יוסף על הסידור, שהביא שני פרושים: "י"א דהכי פרושו: שהשבת תחילה למקראי קודש ושמקראי קודש כולם הם זכר ליציאת מצרים ויש אומרים: שהשבת עצמו הוא זכר ליציאת מצרים, כי בעבור היות יציאת מצרים, מורה על אלוה קדמון מחדש ויכול, על כן כתב בדברות שניות וזכרת וכו', על כן צוך וכו', השבת, שאם יעלה על לבך ספק על שהשבת מורה על החידוש ועל החפץ ועל היכולת, תזכור מה ראו עיניך ביציאת

קונטרס אחרון - עיונים נוספים בענין "זכירת יציאת מצרים" שלג

מצרים וכו" – בעל עץ-יוסף מסכם: "והנה השבת היא זכר ליציאת מצרים ויציאת מצרים זכר לשבת, כי יזכירו בו ויאמרו: השם הוא מחדש בכל זמן אותות ומופתים ועושה הכל כרצונו, כי הוא אשר ברא את הכל במעשה בראשית", עיי"ש בכל דבריו. ולכאורה כדעה הראשונה, שכל מקראי-קודש הם זכר יציאת מצרים ולא יתיחד דוקא לשבת קודש ענין זה, אפשר למצוא בדברי רבינו הטור או"ח סי' רע"א וכן כתב באבדורהם דף נ"ח ע"ב. אמנם רבינו הרמב"ן, בפרוש התורה לספי דברים על הדברות השניות או האחרונות כותב (פי' ה פסוק י"ב): "כי שבת עצמה זכר ליציאת מצרים, כי בעבור היות יציאת מצרים מורה על אלוה קדמון מחדש וכו" (בלשון הזה העתיק ממנו בעל עץ-יוסף הנ"ל) ומסקנתו: "השבת זכר ליציאת מצרים ויציאת מצרים – זכר לשבת" (כמובא לעיל שם).

על פי הנ"ל לכאורה, אין אנו צריכים ללימודו המיוחד של רב אחא בר יעקב, המביא במסכת פסחים דף קי"ז: "אמר רב אחא בר יעקב: וצריך שיזכיר יצי"מ בקידוש היום, כתיב הכא למען תזכור את יום וכתוב התם זכור את יום השבת לקדשו" – ולכאורה מה מוסיפה הגז"ש הזו, שבעצם אולי אינה גז"ש, אלא לימוד של היקש ובנין אב, שאין הביטוי מדוייק הכא למען תזכור (בפסח) והתם בשבת (הלמען) זכור – ואולי היתה גירסא אחרת לרבנו הרמב"ם שהזכרנו לעיל, שבקשר דוקא למצות הסיפור בליל פסח, הזכיר שני פסוקים באותו לשון ממש: "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים". כמו שנאמר: "זכור את יום השבת לקדשו" – ועל פי זה היא גז"ש כללית, לענין זכירת יציאת מצרים ולא דוקא לענין קידוש בשבת ובמועדים הלמדים ממנה – ולכאורה כך משמע ברשב"ם פסחים שם: "בין בכוס, בין בתפילה של שבת, בגז"ש דפסח ושאר מועדים, במה מצינו מפסח ה"ג כתיב הכא למען תזכור וכו" עיי"ש כל דבריו.

באמת עלה על דעתי לישב, מדוע הביא בסוגיה בפסחים שם, ע"פ גירסת רש"י והרשב"ם, ר' אחא בר יעקב את הפסוק: "למען תזכור את יום וכו" ולא הפסוק שמביא הרמב"ם: "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים וכו" – משום שזה הפסוק, ממנו למדנו הזכרת יציאת מצרים בקי"ש ובתפילה בכל יום, במשנה פרק קמ"א דברכות ומשם בהגדה של פסח וסמוך לזה דברי הגמ' בסוגית ברכות כ"א, על דברי ר' יהודה ספק קרא וכו', ספק אמר אמת ויציב וכו', חוזר וכו', אמת ויציב דאורייתא ובאר רש"י שם: "דאמת ויציב שהוא משום זכירת יציאת מצרים".

ע"פ זה אין זה דין מיוחד בקידוש ולכן רוב הפוסקים, חוץ מן הרי"ף והרא"ש, לא הביאו דין זה על קידוש, (עיי' בס' החינוך והסמ"ג ורבינו ירוחם והטור והשו"ע) – משום שדעתם שזה לא מעכב מדאורייתא. אם כבר הזכיר יציאת מצרים בתפילה, דהיינו: בקי"ש ובאמת ויציב ביום, או באמת ואמונה בלילה – והדברים מכוונים לשיטת התוס' רי"ד, שמדאורייתא אינו אלא מה שאומרים בתפילה ועל הכוס מדרבנן.

וראיתי שהרב הגאון מוה"ר נתן נטע פרל שליט"א, בקונטרסו שהזכרנו לעיל ונדפס בירחון מוריה, חקר בענין הזכרת יציאת מצרים בקידוש, אם הוא מדין הקידוש, או מדין המצוה דזכירת יציאת מצרים. והני"מ בזה לשאלה שנשאל מגדול אחד, מה יהא דין השוכח

לומר: "זכר ליציאת מצרים" בקידוש, אם צריך לחזור, או יאמר שידי קידוש יצא בכל אופן, בין הזכיר בין לא הזכיר.

והנה על פי שיטתנו, אין ספק שגם אם נאמר שהזכרת יציאת מצרים, היא מהותית לקידוש, כמו שכתבנו בלשונו של הרמב"ן לעיל – וכן במועדים – בכל זאת בדיעבד, אין צורך לחזור, לא רק משום ש"ספק ברכות להקל", אלא גם משום שבדיעבד יוצא בהזכרת שבת, באופן כללי ביותר, כמ"ש שם בשם שו"ת הרשב"א ח"ד סימן רצ"ה, שיוצאים ידי חובת קידוש באמירה כל דהוא, בלא נקיטת כוס, כמו שאמרו במס' שבת קי"ט: "בואו ונצא לקראת שבת מלכתא" – עי"ש מה שהביא בדבריו שם מדברי הגרע"א זצ"ל, באו"ח סימן רע"א, שאפילו במה שאומר "שבתא טבא" יצא י"ח מקידוש היום מן התורה. והיות שע"פ דעת כמה ראשונים, האמירה של זכר יציאת מצרים על הכוס הוא דרבנן, שכבר יצא י"ח בתפילה, הן לגבי שבת והן לגבי יציאת מצרים, לכאורה הדברים פשוטים – ואין כאן בית מיחוש כלל, שהשוכח אינו צריך לחזור ואין כאן משום משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות.

עי"ש בקונטרס הנ"ל, מה שדייק בצדק מדברי רבנו המאירי: "דכל שאין לו פת ויין אינו מקדש כלל, אלא קידוש שבתפילה". אמנם מה שדייק מדברי הרמב"ם: שלא הזכיר בפכ"ט מהלכות שבת, דין יציאת מצרים בעצם דין הקידוש ורק בהלכה ב' בברכת הקידוש הביא הלשון: "זכר ליציאת מצרים", אינו לעני"ד כלל ראיה. שבהלכה א', עוסק בכלל בעצם הדין, שצריך לקדש בדברים ובהלכה ב', מפרש דבריו כיצד מקדשין והן שתים שהן אחת.

אמנם, לכאורה, ודאי שהוא צודק: דמדאורייתא סגי בקידוש שבתפילה, כמו שסגי בזכירת יציאת מצרים שבתפילה, (בפרשה האחרונה של ק"ש: "אני ד' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים" וברכות ק"ש: "אמת ואמונה וכו', העושה לנו נסים ונקמה בפרעה וכו', באדמת בני-חם, ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחרות עולם וכו'") – ופשוט שלזה התכוונו רבותינו הראשונים, שיוצא בהזכרתה בתפילה – ולא צריך לומר הלשון של זכירה כלל וכלל, אלא דוקא השבח על עצם המעשה של הנס ביציאת מצרים – והדברים פשוטים. ותמהני על מ"ש בקונטרסו הנ"ל, שאנו לא מזכירים בנוסח התפילה שלנו יצי"מ – דברור שלא צריך דוקא הלשון: "מצרים" ומספיק הלשון: "פרעה, בני-חם, בכורי מצרים – ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחרות עולם", ופשוט – ותמהני על הגר"י שליט"א, שכתב: שבתפילה שלנו בנוסח, לא נזכר יצי"מ – ופשוט שלדעת כל הראשונים והאחרונים, לא הביטוי הזה עיקר, אלא עצם ההזכרה של הנס – בכל הלשונות הנ"ל. על כן לא זכית להבין, מ"ש והביא בשם מורו ורבו הגה"ק מהרי"ץ דושינסקי זצ"ל, שהקשה איך למד ראחב"י מאותו פסוק, שהיה שנוי במחלוקת בן-זומא וחכמים, דהיינו: "למען תזכור וכו'". ולכאורה "חכמים לית להו מהאי קרא דמזכירין יצי"מ בלילות" – שלכאורה אפשר לומר, שלדעת ר' אחא בר יעקב: הלכה בענין זה כבן-זומא, שהכריע כמותו ר' אלעזר בן עזריה – ולא רק משום "דלא פליגי בעיקר הדין", כמו שהביא שם בשם פרוש המשניות לרמב"ם, אלא שהיה להם פסוק אחר – כמו שהביא שם בשם הצ"ח וע"פ זה הקשה: "דמאותו פסוק הלא יש לימוד אליבא דחכמים רק ליום ולא ללילה וקידוש היום הוי מדרבנן (פסחים

קונטרס אחרון - עיונים נוספים בענין "זכירת יציאת מצרים" שלה

ק"ו) ועיקר הקידוש בלילה ומנא ליה לרב אחא בר יעקב להזכיר בלילה" – כך הקשה שם הגה"ק הנ"ל והסיק: "שלכאורה אינו לעכובא בלילה, דאין צריך להזכיר יצי"מ בקידוש" – ופלפל בזה תלמידו הגר"י שליט"א, להביא ראיה מדברי השאגת-אריה סימן י"ב, שחקר בפטור נשים ממצות הזכרת יציאת מצרים בכל השנה, אם היא מצד מ"ע שהזמן גרמא. ומ"ש לומר: "שהיא מפני שהמצוה שביום ושהמצוה שבלילה, הן שתי מצוות וכ"א מהן היא שהזמן גרמא", דלפי"ז מ"ש דנשים חייבות מדאורייתא בקדוש, כנפסק להלכה בשו"ע סימן רע"א – "הלא היו צריכות להזכיר יציאת מצרים מצד הקידוש ויהיה עליהם דאורייתא" והסיק: "דעל כרחך ענין הזכרת יצי"מ בקידוש היא לא לעיכובא".

אמנם לענ"ד יש כאן חילוק ברור – שאם נאמר שדין הזכרת יציאת מצרים בקידוש, הוא דין בקידוש ולא במצות הזכירה – שכבר יצא יד"ח בתפילה, ונשים פטורות הימנה – הדברים פשוטים, שהנשים כשאומרות קידוש, חייבות לומר אותו כהלכתו והנוסח של הקידוש כולל, זכר יציאת-מצרים כהגדרה **לשבת** – מה זאת שבת – שאנו מקדשים אותה כדברי הרמב"ן, שהזכרנו – הודאה על **בריאה** – מעשה בראשית ועל המצוה במעשה דיציאת מצרים וזה פשוט, שגם הנשים תהיינה חייבות בזה, שהן בנות-ישראל בכלל האמונה והחובה במצוות ולא שייך זה כלל לפטור במ"ע שהזמן גרמא – כי ה**שבת** צריכים לזכרו תמיד ולקדשו בדברים בכניסתו – ולא שייך זה כלל לדין אמירת הדברים של זכירת יציאת מצרים מצד עצמו, שאם נאמר שהוא מ"ע שהזמן גרמא – יהיו הנשים פטורות הימנו – כך לענ"ד הקלה להבין, שלא כפי שהסביר שם שיטת הגאון הנ"ל.

ואולי אפשר באמת לומר שלהרמב"ם ולהרמב"ן – דין הזכרת יציאת מצרים, בקידוש השבת הוא לעיכובא, הן מצד דין השבת וקידוש היום שלו, והן מצד זכירת יציאת מצרים, שפסקו כבן-זומא ומ"ש שם בדברי הרמב"ם, שרק יש לתמוה בדעת הרי"ף והרא"ש, שלא הביאו דברי ר"א בן עזריה ומשמע שפוסקים כחכמים וא"כ מה שאנו מזכירים יציאת מצרים בלילה הוא דרבנן והוא הדין יהיה לדעתו בקידוש – וכן משמע מדברי הצ"ח – ומה שהביא הרי"ף והרא"ש דברי ר' אחא בר-יעקב, אינו אלא מדרבנן – לפי זה אפשר לומר לענ"ד, שלא זכיתי להבין דבריו הקדושים, שאפשר לחלק בין דין הקידוש, ודין הכללי של הזכרת יציאת מצרים, וגם הרי"ף והרא"ש יודו לגבי הקידוש, שדין הוא לקדש מדאורייתא והקידוש כולל זכרון מעשה בראשית וזכר ליציאת מצרים, שבלי זה אין שבת בעולם כלל ואין בכלל מושג של קידוש היום.

ויפה כתב שם לברר, לדון בשיטת המג"א, דלענין הזכרת יציאת מצרים בתפילה, שבאמת כונתו לענ"ד כשיטת ב"ח, שמי שאין לו יין לא יקדש כלל – הטעם הוא שכבר **קידוש היום** בתפילה ותקנת חכמים היתה: "שאע"ג דמקדש בצלותא מקדש אכסא" (בסוגי ברכות ל"ג, בענין הבדלה – "אמר ליה רבינא לרבא הלכתא מאי" – דהינו צריך להבדיל בתפילה ועל הכוס או לא – "וא"ל כי קידוש דאע"ג דמקדש בצלותא מקדש אכסא וכ"ו עיי"ש) – והסיק לכאורה, מה הראיה מהבדלה לקידוש, שאם נאמר שענין הזכרת יציאת מצרים לעכובא מן התורה, יש לחלק בין קידוש להבדלה – שלא מצינו דין הזכרת יציאת מצרים בהבדלה – ולענ"ד הסברא בדיוק הפוכה – שאם **בקידוש** אע"פ שצריך להזכיר יציאת

מצרים, כן יוצא ידי חובת הקידוש וההזכרה, בתפילה של ערבית של שבת – הבדלה שהיא רק להבדיל בין קודש לחול – ולא שייכת כלל לענין הזכרת יציאת מצרים, שבאמת נזכר מצד עצמן מתלות של דין אחר – באמת ואמונה ובפרשת ציצית – על אחת כמה וכמה, שמה שהזכיר **הבדלה** בתפילה, לא מספיק וצריך להבדיל על הכוס – ואין לזה שום שייכות כלל וכלל, לענין זכירת יציאת מצרים. אלא זהו דין מיוחד בקידוש ובהבדלה מצד **השבת והחול**, שכמו שבמעבר מחול לשבת, צריך לקדש את היום בדברים ויוצאים ידי"ח בתפילה ובכל זאת חייבנו חכמים, לחזור ולקדש על הכוס, כך גם בהבדלה במעבר משבת לחול, אע"פ שמזכיר ומבדיל בתפילה ב"אתה חוננתנו", קבעו חכמים חובה להבדיל על הכוס – ומה שיכות גם לזה לדין הזכרת יציאת מצרים, שלא נוגע לזה כלל וכלל – שהוא דין אחר בתפילה ודין אחר בקידוש.

אמנם ע"פ שיטת המני"ח משמע – לא כמו שכתבנו לעיל – שדעתו שצריך להזכיר **הלשון** של זכר יציאת מצרים, בשעת התפילה של קידוש היום ולא רק הענין הכללי המוזכר בק"ש וברכותיה ולכן האריך לדחות מ"ש האחרונים, שיוצא ידי חובתו בתפילה על שבת בקידוש – שהלא נזכר שם בברכת קידוש היום, ענין יציאת מצרים – אמנם לפי מ"ש שם בשם המהר"מ שיק, שהזכרת יציאת מצרים בתפילה של ברכות ק"ש וסמיכתה של הגאולה לתפילה, קודמת לקידוש היום לכלול בו זכירת יציאת מצרים ומשום דמוסיפין באותו ענין וכו', הוא לפי מ"ש לעני"ד, שברגע שמתפללין ערבית, גם מי שלא קיבל עדיין שבת בתפילת קבלת שבת, הלא באמירת מזמור שיר ליום השבת וביחוד בתפילה של לילה, כבר קידש היום – ותפילת ברכות ק"ש שבערבית של שבת ותפילת שמ"ע הסמוכה לה – נחשבות לשלמות אחת – צודקים מאד האחרונים, שלכאורה ראייה מחודשת לדבריהם מסוגית ברכות הני"ל, שכבר יצא ידי חובת הקידוש בתפילה. אפילו אם נאמר, שהזכרת יציאת מצרים מצד דין הקידוש הוא לעיכובא ולזה התכוון רבינו המג"א, שהביא ראייה לשיטתו מסוגית ברכות הני"ל – ודי בזה.

וכבר כתבנו לעיל כדעת המאירי ובו מפרש לרבנו הריטב"א בפסחים – שם להסביר דברי רבן גמליאל, שכל שלא אמר שלשה דברים וכו', לא יצא ידי חובתו לאו דוקא, אלא שלא עשה כראוי וכך גם בענינו, שתקנת חכמים לחזור ולקדש, מחייבת אותו לחזור ולהזכיר יצ"מ מדין הקידוש – והיא לעיכובא – מפני שמצוה לשמוע דברי חכמים הוא דין מדאורייתא, כסוגית שבת פ' במה מדליקין. הן מצד "לא תסור" והן מצד "שאל אביך ויגדך".

ע"ש בקונטרס הנזכר – מ"ש לדון בקושית המני"ח על המג"א, לישיבה לפי גירסאות בסי המצוות לרמב"ם, שבדבריו שלפנינו מזכיר: "שצונו לקדש את השבת בדברים ולאמר דברים בזכירתו וביציאתו, נזכור בס יצ"מ וקידוש היום ומעלתו" – ובהוצאת הגר"ח הלר זצ"ל ויבלחט"א הגר"י קאפח: "אלא נזכר ענין יצ"מ – או סתם נזכר גדולת היום ברבים וכו"י ובאמת אמר וצדק, שלא שייך הזכרת יצ"מ בהבדלה ולכן מאחר שכתב בכניסתו וביציאתו – הלשון "ידנזכיר כביצ"מ" הוא לא מדויק – ואולי באמת שיבוש הוא – ובדאי בזה צדק מאד. אך לעני"ד זה לא סותר מ"ש המני"ח בצדק, שהרמב"ם בנוסח הקידוש שלו,

קונטרס אחרון - עיונים נוספים בענין "זכירת יציאת מצרים" שלז

מביא זכר ליציאת מצרים – והיא מ"ע אחרי שכתב המצוה של קידוש בכניסת השבת, בלי קשר להבדלה – וברור שאצלו הזכרת יציאת מצרים, היא חלק מדין הקידוש – ולולא דמסתפינא הייתי מעיז לומר, שאפילו בהבדלה ביין שאנו אומרים: הבדלה "בין קודש לחול, בין אור לחושך, בין ישראל לעמים" – הרי מעשה ההבדלה של הקב"ה, שהבדילנו מן הטועים, היה מעשה הוצאתנו ממצרים, "לקחת לו גוי מקרב גוי" – לפני שנתן לנו את התורה וזה מה שתקנו חכמים לומר: "ברוך אלוקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים (יציאת מצרים) ונתן לנו תורת אמת (מעמד הר סיני)", כך שגם בהבדלה, נזכר ענין יציאת מצרים מכללא א"כ לא במפורש וצ"ע עוד לברר שיטת הרמב"ם בענין זה.

מכל הני"ל עולה לענ"ד, שגם לדעת הסוברים, שהזכרת יציאת מצרים בקידוש היא מדאורייתא – היא דין בקידוש ולא דין בזכירת יציאת מצרים – אלא שהיות שכבר יצא ידי חובת קידוש-היום, במה שהתפלל בתפילת שמ"ע של ליל שבת ומצד דין קידוש, שצריך להזכיר בו יציאת מצרים הן מדאורייתא, הן מדרבנן, כדעת החולקים שהזכרנו לעיל, כדעת ר' אחא בר יעקב ועיין מ"ש שם בדעת הרשב"ם, ומה שהאריך בזה רבינו החיד"א, בספרו חיים שאל סי' מ"ג בשיטות הראשונים וענין קידוש היום בדברים – ומ"ש שם ליישב קושית הרב בעל גופי-הלכות, מדוע אם יוצאים בתפילה, לא תקנו זכר ליציאת מצרים בתפילת שמ"ע של שבת וכן תיקנו כן בתפילת שמ"ע של ליל יו"ט ולא הסתפקו באזכרתה בברכות ק"ש וברכותיה – וצדד שיסברו כרשב"ם, שעיקר לימודו של ר' אחא בר-יעקב, בא לענין פסח וממנו ליתר מועדים – לשינוי הגירסות בש"ס, אם כדברי ר' אחא בר יעקב – עיקר הלימוד הוא מפסח ולא משבת וברור הגירסות צ"ע ולכאורה חלוקות בו דעות הראשונים – עדיין צריכים אנו למודעי, אם הוא לעיכובא בקידוש על היין.

לענ"ד ני"ל ברור, שבדיעבד אם קידש בשבת וכן בפסח – ולא הזכיר יציאת מצרים, אף שעשאן לא כהוגן ולא כתקנת חכמים – אין צריך לחזור ולברך – אלא שצ"ע בליל פסח, אם יצא בו ידי חובת כוס ראשונה של ארבע כוסות – שצריך לכוון בה שהוא עושה כן 'דלשתותה, מפני זכר ליציאת מצרים – ולכאורה צריך לחזור ולברך ולכוון זכר ליציאת מצרים, אם השמיטה בקידוש של ליל הפסח – משא"כ בשבת, שבדיעבד יצא ידי הקידוש בתפילה.